

Autorsko pravo u školskim klupama

Robert Posavec, prof.

Centar za odgoj i obrazovanje Čakovec

Autorsko pravo jedan je od pojmova koji su za vrijeme pandemije koronavirusa naglo iskočili kao važni, a samo je čestotnost uporabe pojma dala naslutiti da se radi o nečemu važnom. Iako tijekom nastave na daljinu i *online* nastave nije došlo do sadržajno imalo značajnih promjena u poučavanju, niti je pak sama metodika poučavanja postavila u prvi plan autorsko pravo, ono što se radikalno promijenilo bila je vidljivost rada nastavnika. Tako dugo dok se nastavni rad odvijao u fizičkim razredima, o autorskome se pravu pričalo malo, uglavnom na stručnim usavršavanjima. Onoga trenutka kad je rad nastavnika postao javan, ponajprije zahvaljujući javnim objavama materijala za učenike na mrežnim stranicama škola, autorsko je pravo napokon zaživjelo kao nešto za nastavu relevantno. Za pretpostaviti je da je tomu uzrok bilo nedovoljno poznavanje autorskoga prava, premalo stručnih usavršavanja na temu zaštite autorskoga prava, a još manje usavršavanja na konkretnim primjerima kršenja autorskoga prava u školi. Naposljetku, ne treba zanemariti ignoriranje pravila uporabe tuđega intelektualnog i kreativnog rada.

U ovome ću radu približiti razumijevanje autorskoga prava i autorskoga djela, implikacije zaštite autorskoga djela u nastavi, ali i ponuditi određena rješenja. U svome sam se stručnom radu susreo s mnoštvom pitanja vezanih uz autorsko pravo pa će ovo biti i pregled najčešćih pitanja koje su mi sudionici mojih predavanja postavljali. Ono što me najviše iznenadilo na predavanjima za različite stručne arhive bili su argumenti da su nastavnici u svome radu koristili materijale koje su pronašli na internetu jer na njima nije pisalo da su zaštićeni.

Na početku valja odmah odgovoriti na temeljno pitanje – **Koje** je djelo zaštićeno autorskim pravom i **kako** znamo da je zaštićeno?

Odgovor na to pitanje daje [Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima](#) (listopad 2021.) koji govori da je svako djelo zaštićeno spomenutim zakonom, osim onih koja to ne mogu biti. Djelo je zaštićeno ovim zakonom samim činom objavljivanja, odnosno

činjenjem pristupačnim javnosti uz pristanak nositelja prava (članak 5. stavak 1.). To znači da su prilikom pretraživanja različitih mrežnih stranica **sva djela** (fotografija, video) zaštićena **bez obzira na to je li na njima navedeno da su zaštićena**.

Drugo je važno pitanje **Što je autorsko djelo i je li svako djelo autorsko?** Da bi određeno djelo bilo autorsko, ono mora biti *originalna intelektualna tvorevina iz književnog, znanstvenog ili umjetničkog područja, koja ima individualni karakter, bez obzira na način i oblik izražavanja, vrstu, vrijednost ili namjenu* (članak 14. stavak 1.). Uzmimo primjer fotografije. Svaka je fotografija autorsko djelo (osim nekih iznimaka) i autorskim djelom postaje samim trenutkom okidanja fotografije. Međutim, ona je kao autorsko djelo u trenutku kad je nastala i ostala zabilježena u memoriji pametnoga telefona ili fotoaparata u potpunosti irelevantna za Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima zbog činjenice što nije javna, nije objavljena. **U onome trenutku kad takvu fotografiju objavite na mrežnim stranicama** ili na vlastitome profilu na društvenim mrežama, ta je fotografija **zaštićena** Zakonom i na nju se odnose sve odredbe spomenutoga zakona. To znači da nitko ne može uzeti vašu fotografiju i koristiti je u svome radu, ali jednako tako ni vi ne možete preuzimati fotografije drugih autora. Jednako je i s ostalim autorskim djelima – filmovima, književnim tekstovima, znanstvenim radovima, zapravo svim originalnim intelektualnim tvorevinama.

Za nastavni rad u školi najvažnije su tvorevine fotografija i različite vrste filmove, a zatim glazba i književna djela. Ono što je važno znati da bismo bolje razumjeli što smijemo koristiti, a što ne smijemo jesu **ograničenja autorskoga prava**, koja se dijele na vremenska i sadržajna. Vremenska ograničenja autorskoga prava govore koliko godina traju prava u kojemu slučaju, dok su školskim radnicima važnija sadržajna ograničenja. Ona govore kad se autorskim djelom može koristiti bez dozvole autora ili bez dozvole autora i bez plaćanja naknade (članak 181.). Sadržajna ograničenja autorskoga prava možemo promatrati kao ekvivalent pojmu poštene uporabe (eng. *fair use*), koji se često spominje u tekstovima o autorskom pravu, međutim pojam **poštene uporabe nema baš nikakve veze s hrvatskim Zakonom** o autorskom pravu i srodnim pravima. Hrvatski zakon taj pojam uopće ne poznaje, tako da su svi savjeti koje kao školski radnici možemo čuti na nekim skupovima, a koji se odnose na *fair use*, zapravo pucanj u prazno. Nama su relevantna sadržajna ograničenja. Zakon navodi čitav niz sadržajnih ograničenja autorskoga prava relevantnih za obrazovne ustanove – od ograničenja vezanih uz invalidnost (članak 194.), slijepe osobe (članak 195.) do djela koja su nedostupna na tržišta (članak 192.) – od kojih su posebno važna dva tri članka. Članak 197. govori o zbirkama namijenjenima nastavi ili znanstvenome istraživanju:

(1) Dopušteno je, bez odobrenja nositelja prava, umnožavanje na papir ili bilo koji drugi medij i distribuiranje pojedinih odlomaka zakonito objavljenih autorskih djela ili cjelovitih kratkih autorskih djela s područja znanosti, književnosti i glazbe, kao i pojedinačnih objavljenih autorskih djela s područja vizualnih umjetnosti, arhitekture, primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna, fotografskih ili kartografskih djela te prikaza znanstvene ili tehničke prirode, pojedinih odlomaka zakonito objavljenih umjetničkih izvedaba, fonograma ili videograma ili cjelovitih kratkih umjetničkih izvedaba, fonograma ili videograma, u obliku zbirke koja sadržava priloge više autora i drugih nositelja prava i koja je po svojem sadržaju i sistematizaciji isključivo namijenjena nastavi ili znanstvenom istraživanju, uz navođenje izvora, osim ako to autor ili drugi nositelj prava izričito ne zabrani. Umnožavanje i distribuiranje pojedinih dijelova autorskih djela i umjetničkih izvedaba ne smatra se povredom prava iz članaka 29., 30., 132. i 133. ovoga Zakona, osim ako bi se objavljivanjem pojedinih dijelova ugrozili čast ili ugled autora ili umjetnika izvođača.

(2) Zbirka iz stavka 1. ovoga članka može se bez odobrenja nositelja prava i bez plaćanja naknade priopćavati javnosti, uključujući činjenje dostupnim javnosti, radi njezina digitalnog korištenja u nastavi, pod uvjetom da se takvo korištenje odvija u okviru nadležnosti obrazovne ustanove, u njezinim prostorijama ili u drugim objektima ili putem sigurnog elektroničkog okruženja kojemu mogu pristupiti samo učenici ili studenti i nastavno osoblje te obrazovne ustanove.

Članak 198. govori o korištenju autorskih djela u nastavi:

(1) Dopušteno je, bez odobrenja nositelja prava i bez plaćanja naknade, javno izvođenje ili javno scensko prikazivanje autorskih djela i predmeta srodnih prava u obliku izravnog poučavanja na nastavi, ili na priredbama koje su vezane uz nastavu, u opsegu opravdanom obrazovnom svrhom koja se želi postići takvim korištenjem, ako se autorsko djelo ili predmet srodnog prava ne koristi radi ostvarivanja komercijalne svrhe, ako izvođači ne primaju naknadu za izvođenje autorskih djela te ako se ne naplaćuju ulaznice.

(2) *Dopušteno je, bez odobrenja nositelja prava i bez plaćanja naknade, korištenje autorskih djela i predmeta srodnih prava, radi davanja primjera u nastavi ili u znanstvenom istraživanju, koje je opravdano nekomercijalnom svrhom koja se želi postići, s time da se mora naznačiti izvor i ime autora ili drugog nositelja prava, osim ako se to pokaže nemogućim.*

(3) *Davanje primjera u nastavi obuhvaća korištenja autorskih djela i predmeta srodnih prava, u pravilu, u djelovima ili u isječcima, u svrhu podupiranja, obogaćivanja ili nadopunjavanja nastave i nastavnih aktivnosti unutar i izvan prostorija obrazovnih ustanova.*

(4) *Nekomercijalna svrha podrazumijeva nekomercijalnu svrhu pojedine nastavne aktivnosti, pri čemu organizacijska struktura i sredstva za financiranje obrazovne ustanove nisu odlučujući za utvrđivanje je li pojedina nastavna aktivnost nekomercijalne naravi.*

(5) *Ograničenje iz ovoga članka primjenjuje se na odgovarajući način i u aktivnostima cjeloživotnog obrazovanja koje provode državne institucije, javne ustanove i drugi subjekti koji su ovlašteni poduzimati takve aktivnosti.*

Za potrebe održavanja nastave gotovo da i nema prepreka u korištenju autorskih djela ukoliko se **poštuje Zakon, ali i minimum akademskoga integriteta**, koji nalažu da se prilikom korištenja autorskih djela obavezno navedu autor djela i izvor iz kojega je dio djela ili djelo preuzeto. Pritom je važno naglasiti razliku između korištenja djela za potrebe nastave i korištenja djela u svrhu stvaranja novoga djela. To znači da kad učenicima pokazujete autorske fotografije iz Drugoga svjetskog rata, fotografije važnih arhitektonskih ostvarenja ili pak učenike podučavate glazbi i puštate im djela značajnih skladatelja, a sve to činite radi provedbe godišnjega plana i programa rada škole, školskoga kurikulumu ili pojedinih nastavnih kurikulumu i kurikulumu međupredmetnih tema, u skladu ste sa sadržajnim ograničenjima i **ne činite povredu Zakona**. Međutim, **ukoliko takvo djelo koristite kao dio novoga djela, vlastitoga rada i zatim to učinite dostupnim javnosti, tad ste prekršili određene članke Zakona** o autorskom pravu i srodnim pravima (osim u slučaju članka 197. stavka 2.).

Ono što je novina u novome zakonu koji je Hrvatski sabor donio na sjednici 1. listopada 2021. jesu odredbe članka 199., kojim se uređuju sadržajna ograničenja u digitalnoj i prekograničnoj nastavi:

(1) *Dopušteno je, bez odobrenja nositelja prava i bez plaćanja naknade, umnožavanje i priopćavanje javnosti, uključujući činjenje dostupnim javnosti, autorskih djela i predmeta srodnih prava radi njihova digitalnog korištenja u svrhu davanja primjera u nastavi, sukladno članku 198. stavku 3. ovoga Zakona, u mjeri koja je opravdana nekomercijalnom svrhom kako je ona određena u članku 198. stavku 4. ovoga Zakona i pod uvjetom da se takvo korištenje odvija u okviru nadležnosti obrazovne ustanove, u njezinim prostorijama ili u drugim objektima ili putem sigurnog elektroničkog okružja kojemu mogu pristupiti samo učenici ili studenti i nastavno osoblje te obrazovne ustanove, s time da se mora naznačiti izvor i ime autora ili drugog nositelja prava, osim ako se to pokaže nemogućim.*

(2) *Sadržajno ograničenje iz stavka 1. ovoga članka odnosi se, među ostalim, na digitalnu i internetsku nastavu, učenje na daljinu i prekograničnu nastavu te na sve obrazovne razine.*

(3) *Korištenje sadržajnog ograničenja iz članka 198. stavka 2. te stavka 1. ovoga članka ne smije zamijeniti kupnju materijala ponajprije namijenjenih tržištima obrazovanja.*

(4) *Smatra se da se korištenja iz stavka 1. ovoga članka događaju samo u državi članici u kojoj obrazovna ustanova ima poslovni nastan.*

(5) *Ugovorne odredbe suprotne odredbama ovoga članka ništete su.*

(6) *Ograničenje iz ovoga članka primjenjuje se na odgovarajući način i u aktivnostima cjeloživotnog obrazovanja koje provode državne institucije, javne ustanove i drugi subjekti koji su ovlašteni poduzimati takve aktivnosti.*

Kad govorimo o povredama autorskih prava, važna je razlika između povreda kojima ostvarujemo gospodarsku korist i onih kad tu koristi ne ostvarujemo. Dakle, ukoliko koristimo tuđe autorske tvorevine i njima ostvarujemo korist, bilo kao cjelovitim djelima ili kao dijelom vlastitoga novog rada, kazne koje možete dobiti nisu jednake. U slučaju korištenja tuđih fotografija na vlastitome portalu dobit ćete novčanu kaznu, a ukoliko koristite tuđu glazbu u svome videu objavljenom na nekoj od javno dostupnih platformi (primjerice YouTube), pružatelj usluge će vas obavijestiti da kršite autorska prava te da sve ostvarene minute gledanja videa idu u korist nositelja prava. Video vam neće biti maknut s platforme, ali će zapravo raditi u korist nositelja prava, dok vi od toga videa

nećete imati korist (ukupni sati gledanja videa na kanalu jedan su od čimbenika temeljem kojih se isplaćuje zarada na YouTube kanalu). Novi zakon u svome članku 50. govori o davanju pristupa javnosti djelima koja su učitali korisnici na platformama za dijeljenje sadržaja putem interneta (u školama je tu najvažniji YouTube), dok se člancima 51., 52. i 53. preciznije uređuju odgovornost i ograničenja kod dijeljenja takvih sadržaja, a kojima se uređuje da je odgovornost na davatelju usluge, a ne na korisniku koji je sadržaj učitao. Zbog toga davatelj usluge može ukloniti vaš sadržaj ili, poput YouTubea, vlastitim pravilima urediti da sati gledanja vašega videa u kome neovlašteno koristite tuđu glazbu idu u korist nositelja prava.

Neovlašteno korištenje fotografija, videa, glazbe te postavljanje takvih sadržaja na platforme za dijeljenje sadržaja putem interneta predstavljaju **najčešće oblike povrede Zakona** o autorskom pravu i srodnim pravima u školama. U većini je slučajeva, kad je u pitanju korištenje tuđih tvorevina u nastavi, dovoljno navesti ime autora te izvor djela. Naposljetku, navođenje autora i izvora i jesu sadržaji koji se poučavaju u hrvatskim školama te su važan izvor podataka o relevantnosti pojedinih informacija kojima su učenici izloženi. Poštujući autorska prava, navodeći autore i izvore, radnici škola istovremeno poučavaju učenike **informacijskoj pismenosti** te ih uče **kritički vrednovati informacije** kojima su izloženi. Oni školski radnici koji to ne čine prilikom korištenja tuđih tvorevina, vlastitim učenicima poručuju da je u redu krasti i prisvajati, što su vještine koje nikad nisu bile na popisu akademskih vještina, ali ih ni ne poučavaju važnosti provjere autora, izvora, datuma objave i svih drugih podataka bez koji je nemoguće procijeniti relevantnost informacija kojima smo izloženi.

Budući da su sadržajna ograničenja autorskoga prava zaista vrlo široka i omogućuju nesmetano poučavanje mladih i odraslih u obrazovnim ustanovama, ne postoji nikakav razlog da nastavnici u svome radu u školama ne poštuju Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima te da vlastitim radom ne upućuju učenike na važnost poštivanja tuđega intelektualnog rada.

Robert Posavec pokretač je i voditelj podcasta *Pametni ljudi* kojeg možete pratiti na ovome [YouTube kanalu](#).

Prijedlog za citiranje (APA stil):

Posavec, R. (2022). Autorsko pravo u školskim klupama. *Poučavanje povijesti*, I(1), 26–29.